

ZJIŠŤOVACÍ VÝZKUM NA OPEVNĚNÍ U RABOUNĚ A OTÁZKA HRADIŠŤ U SRBCŮ A PĚŠIC

Tomáš ČURDA

V červenci roku 1992 realizovalo Východočeské muzeum Pardubice archeologický výzkum na fortifikaci rabouňského hradiště (okr. Chrudim, 4 km JV od Luže). Výzkumu předcházelo několik návštěv lokalit v blízkém okolí. Spolu s Rabouní se nacházejí v oblasti, o níž je třeba se úvodem stručně zmínit.

Jedná se o část území, kde severní výběžek Českomoravské vrchoviny uzavírá svými západními, strmými svahy pánev navazující na Polabí. V pruhu mezi obcemi Doly (okr. Chrudim) a Vraclav (okr. Ústí nad Orlicí), tvořeném křídovými usazeninami, s nejvyššími kótami kolem 400 m a údolními otevřenými k severozápadu, se setkáváme s řadou samostatných ostrohů, vybíhajících z náhorní plošiny¹. Jedním z nich je ostroh u Rabouně. Severně odtud se nachází obec Bílý Kůň a poblíž ní údajně kruhové tvrziště, nazývané Žižkův stůl². Strmou, erozí obnaženou opukovou stráň se pak severně nad obcí Střemošice zvedá dominantní vrch Kusé hory. Tento dlouhý kopec s výrazným výškovým rozdílem a ostrým, jakoby ukousnutým jižním ukončením, je dobře patrným orientačním bodem, zvláště při pohledu od severozápadu. Jeho severní část, patřící katastrálně obci Srbce, je přepažena valem s bermou a mohutným příkopem³. Obdélný protáhlý

- 1) Křídové usazeniny vzniklé v druhohorním turonském moři vytvořily vrstvy jemnozrnných jílovců a písčitých slínovců zvaných opuky. Tyto poměrně měkké horniny byly pak vystaveny vlivu vnějších činitelů, což se projevilo v ostře zařízlých korytech vodotečí, obnažených opukových stráních nebo na bizarních tvarech pískovců. Na mnohých místech těžená opuka se uplatnila v širokém regionu jako stavební kámen.
- 2) L.Sigel, Výzkumy v Čechách 1974, Praha 1977, s.45, Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (VI), Praha 1989, s.45.
- 3) Hradiště jako polní hradbu domanickou uvádí H.Jireček, Památky archeologické III (dále PA), 1859, s.367. Údajně nálezy pazourkových nástrojů z areálu zmiňuje J.L.Brdíčko, "Vojenský most" na Trstěnické stezce, Od trstěnické stezky VI, 1926/27, s.131. M.Yach,

tvar ostrožny s příkrými, zalesněnými svahy umožňoval zvolit optimální místo přepažení tak, aby opevněná plocha byla hájitelná a dobře sloužila účelu hradiště (útočiště). Areál je dnes z větší části zalesněn, střední část západní poloviny se využívá jako pole. Celková výměra plochy představuje 32 ha. Opevnění valem vymezují na okrajích svahů lesní cesty do délky 370 m. Val je vysoký 2 m, široký v úpatích až 10 m, terasa nad vanovitým příkopem má šířku 5 m, příkop samotný 15 m. Val je ve čtyřech přibližně stejných úsecích přerušovaný a příkop v těchto místech příčně přechodný. Vyvýšený ostrůvek uprostřed dvou průchodů valem tyto průchody rozděluje na dvě části. Opevnění nese pomístní název Žižkův val.

Východně od Kusé hory, za 170 m širokou strží zvanou Hlubočky, se rozkládá podobný ostroh menších rozměrů. Od obce Pěšice, kam územně patří, ho odděluje hluboké údolí Řepnického potoka. Také tato ostrožna je předělena, tentokrát dvěma valem s příkopy. První val je v lesním porostu již nepříliš patrný. Jeho šířka činí 4 m, maximální výška 1,5 m, šířka příkopu 3 m. Odhadem o 100 m severněji prochází rovnoběžně druhý val vysoký 3 m a široký 6 m, příkop má šířku 4 m. Celá plocha ostrožny je zalesněna a zaujímá plochu přes 3 ha. Pozemek nese pomístní název Na valech⁴. Poslední lokalitou směrem k severu je v této linii hradiště Vraclav, historicky známé a archeologicky zkoumané⁵. Nad obcí Janovičky, u řeky Loučné, pak sledovaný západní pruh výběžku Českomoravské vysočiny končí. K budování hradišť v této oblasti nevedly samozřejmě jen příhodné přírodní podmínky, ale především bezprostřední blízkost významné komunikace spojující sever s jihem, Čechy s Moravou. Stezka, nazvaná podle úseku při řece Trstěnici (dnes Loučná), zde nedaleko vstupovala do hraničního hvozdu. Fungovala již od pravěku, díky nejkratšímu schůdnému přechodu zalesněnou vysočinou⁶. Východním směrem ji cesty propojovaly s frekventovanou, rovnoběžně směřující Jantarovou stezkou. Trasa na západ, do východních a středních Čech, je pro období mladohradištní vymezena Vraclaví, pohraničním hradiskem, centrem pro dosídlovanou oblast při řece Loučné⁷. Pro starší období lze předpokládat odbočky na západ již výše,

Čeští Charvátí, ČČH L, 1947 - 9, s.142 ukazuje na možný vznik názvu osady Srbece přesídlením zajatecké skupiny Srbů. Podobně R.Turek, Slavníkovci a jejich panství, Hradec Králové 1982, s.42 nebo P.Charvát, Slovanské osídlení Vraclavska do poloviny 13. století, Archeologické rozhledy (dále AR) XXXII/3, 1980, s.275.

- 4) Pole při cestě od Domanic na západ jsou pomístně nazývány Pod brankou, kopec severně od Pěšic Na hranicích. Tyto názvy jsou zaneseny také v mapách.
- 5) L.Skružný, Dějiny vraclavského hradiska, Zprávy Východočeského muzea, Pardubice 1962, s.9, pozn.7, uvádí nálezy pazourkových nástrojů, kamennou sekerku, slezskoplatnické sídlištní objekty a v mladohradištních objektech výskyt středohradištních střepů.
- 6) Otázka dávných cest je stále aktuálním diskutovatelným tématem. O určité propustnosti zarostlých hraničních horstev a vrchovin lze od neolitu uvažovat na základě typologie a šíření skupin kultur, stejně jako původu minerálů těmito kulturami používaných. Náhodně neolitické nálezy z oblasti mezi Poličkou, Novými Hrady a Litomyšl (lokality: Střítež, Chmelík, Lubná, Trstěnice, Poříčí, Desná, Dolní Újezd, Osík, Makov, Morašice, Újezdec) uvádí L.Skružný, Slovanské zásobnice, Pardubice 1965, s.36.
- 7) Zde jako doklad nejstaršího slovanského osídlení zmiňuje P.Charvát ostruhu s háčky z benátského hradiště u Litomyšle datovatelnou do první poloviny 9.století a ostruhu s

při horním toku Svitavy, kudy vede kratší cesta, neboť se vyhýbá oblouku podél Loučné⁸. Logickou alternativou pro vyústění případné odbočky z hvozdu do okolí Luže je řeka Novohradka (Olšinka), či její pravoběžní plošina. Tudy se dostáváme do blízkostí výše zmíněných opevněných lokalit⁹. Pokusem o dataci vzniku jedné z nich byl zjišťovací výzkum u Rabouně¹⁰.

Rabounské hradiště náleží s malou osadou Rabouní katastrálně k obci Doly. Vzniklo na ostrožně obtékané říčkami Krounkou a Novohradkou. Na severozápadě je ukončeno ostrou hranou, směřující k několika osamoceným stavením obce Doly (část). Návrší ostrožny tvoří plošina, po obvodu se zalesněnými příkrými svahy o výškovém rozdílu 80 m. Střed plošiny pokrývá pole, osada Rabouní zaujímá severní polohu. Mohutný val a příkop v délce 600 m příčně uzavírá přístup od jihovýchodu. Hradiště má tvar pětiúhelníku o ploše 52 ha. Pomístně se opevnění nazývá Žižkovy šance.

Vlastnímu výzkumu předcházela povrchový sběr na poli nad osadou Rabouní, v okolí obce Doly (část) a terénní průzkum lesa v obvodu hradiště. Zde budí pozornost dvě skupiny hromad kamenů s průměrnou velikostí 10 cm, pravděpodobně vybraných z polí dnes již zaniklých. Zájem byl však věnován především úseku valu s příkopem.

Val dosahuje výšky 4 m, šíře 15 m, rovnoběžný příkop má hloubku 3 m a šířku 13 m¹¹. Fortifikace je orientována v ose JZ - SV, nejprve probíhá v rovině, před

liliovitou ploténkou z přelomu 9./10. století. Možnost datovat drobnou zaušnici z Litomyšle - Žaboškrtí do 10. století a další otázky slovanské a raně středověké historie související s tímto územím probírá P.Charvát, Hrutov - věcejšek a dnešek jednoho problému, Folia Historica Bohemica 2, Praha 1980, s.39-73.

- 8) Problematikou stezky s možnostmi průběhu jednotlivých tras - L.Vávra, Trstěnická stezka, Historická geografie 6, Praha 1971. Eventualitu jedné trasy údolím Olšinky (Novohradky) vede J.L.Brdíčko.
- 9) Hradiště - refugium (útočiště), opevněné místo trvale neosídlené nebo osídlené menší skupinou lidí, sloužící v dobách ohrožení většímu počtu lidí z širší oblasti jako hájitelný přechodný úkryt. Opevněnou lokalitu Semín, považovanou např. za refugium, popsal J.Waldhauser, Opevnění Semína na Semilsku v Pojizeří, ARXLIV/1, 1992, s.66-76. Otázkou opevnění, s bohatou literaturou se zabýval S.Vcncel, K problematice fortifikací v archeologii, AR XXXV/3, 1983, s.284-312.
- 10) H.Jireček ..., J.L.Píčí, Starožitnosti III/1, Praha 1900, s.381-2, R.Turek, Slavníkovci ..., s.51, V.Yokolek, Výzkumy v Čechách 1970, Praha 1973, s.129, Z.Wirth, Soudpis památek historických a uměleckých v politickém okresu vysokomýtském, Praha 1902, s.173. K Rabouni se vztahuje nález antických mincí, vedený jako nález Košumberk v P.Radoměřský - E.Pochitonov, Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I, Praha 1955, s.198. (Podle ústní informace dr.Petruse měl být poklad vyorán na Rabouni okolo let 1894-6). V pověstí lidí jsou též dvě úsměvné pověsti o Rabouni, jež zapsal A.Hlinecký. Z dob žerých, dávných, Chotěboř 1909. První pověst vypráví o lsti opevněných obránců na Rabouni, použité proti Žižkovi. K odvrácení husitského vojska jim pomohly úly vrhané z valu proti útočnickům, na nichž rozrušené včely dokonaly dílo. Ve druhé pověsti se vypráví o odvrácení útoku Švédů pomocí improvizovaných, falešných hradeb vytvořených z plátna napnutého mezi kůly a stromy. Tím obránci zabezpečili z dálky viditelná, ohrožená místa a vzbudili dojem dobře zajištěné pevnosti.

